L. W. kr. 47.856/89.

Aleg. 131.

Sprawozdanie

Wydziału krajowego tyczące się sprawozdań dyrekcyj krajowych niższych szkół rolniczych w Jagielnicy, w Horodence i w Kobiernicach z roku szkolnego 1888/9.

Wysoki Sejmie!

Uzupełniając sprawozdanie swe z dnia 8. października b. r. l. 42.463, Wydział krajowy ma zaszczyt przedłożyć Wysokiemu Sejmowi w załączeniu ·/. sprawozdania dyrekcyj krajowych niższych szkół rolniczych w Jagielnicy, w Horodence i w Kobiernicach z roku szkolnego 1888/9 z wnioskiem, aby Wysoki Sejm sprawozdanie to raczył przyjąć do wiadomości.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

We Lwowie dnia 9. listopada 1889.

Marszałek krajowy:
Tarnowski w. r.

Sprawozdawca:
Dr. Józef Wereszczyński w. r.
Członek Wydziału krajowego.

Sprawozdanie

dyrekcyi krajowej niższej szkoły rolniczej w Jagielnicy za czas od 1. października 1888 do 30. września 1889.

Program szkoły.

Celem krajowej niższej szkoły rolniczej w Jagielnicy jest przedewszystkiem kształcenie synów włościańskich na zdolnych gospodarzy praktycznych, którzy w przyszłości, zasiadłszy na ojcowiznach, powinni się stać wzorowymi kmieciami lub gazdami, tak pod względem prowadzenia postępowego gospodarstwa z należytym rachunkiem, jak też pod względem poczuwania się do powinnej obywatelskości.

Aby z uczniów tutejszej szkoły wyrobić istotnie praktycznych gospodarzy włościańskich, pomaga do tego najlepiej posiadanie własnego gospodarstwa na 20 morgach, zaopatrzonego odpowiednym inwentarzem. Tu uczniowie przez przeciąg trzech lat wykonują kilkakrotnie własnemi rękami wszystkie roboty polne i nieustannie są zajęci obsługiwaniem i żywieniem tak inwentarza roboczego jak też i produktywnego. W ten sposób obznajamiają się uczniowie należycie praktycznie tak z szczegółami jak i z całym tokiem gospodarowania, a że nauczyciel rolnictwa jest też jako dyrektor kierownikiem gospodarstwa, więc nauka szkolna jest w należytym związku z czynnościami wykonanemi w gospodarstwie. W takiem własnem gospodarstwie nadarza się doskonała sposobność do rzeczywistego wykazania uczniom dobitnie wszelkich zjawisk, objawiających się w uprawie roli oraz w życiu roślinnem i zwierzęcem, dotyczącem gospodarstwa.

Ponieważ uczniowie od świtu do nocy są zajęci tak regularną i dokładną obsługą własnego gospodarstwa, jak też i nauką, więc mają sposobność wyrobić się na gospodarzy pracowitych, nie marnujących drogiego czasu; a gdy przytem i wzajemnie się obsługują i sami gospodarują zakładową spiżarnią, powinni się więc stać istotnie praktycznymi, czynnymi i pożytecznymi gospodarzami, dbałymi tak o dobro własne, jakoteż o dobro społeczne.

Pogląd historyczny na rozwój szkoły.

Krajową niższą szkołę rolniczą w Jagielnicy założył Wydział krajowy przy pomocy Karola hr. Lanckorońskiego, który umyślnie dla szkoły wybudował wszystkie budynki, i te wraz z 24 morgami przestrzeni wydzierżawił za czynsz roczny 50 zł.

Szkoła została otwartą 16. kwietnia 1885. W roku 1887 dnia 21. czerwca odbył się egzamin pierwszej seryi uczniów, kończących szkołę, z których okazało uzdolnienie zupełne 7, należyte 4, a dostateczne 1. Druga serya uczniów odbyła końcowy egzamin 20. maja 1888 i opuściła zakład z uzdolnieniem zupełnem uczniów 3, z należytem 7 a z dstatecznem 1. Pierwszymi nauczycielami byli: Pan Karol Godzień kierował zakładem od początku do 30. czerwca 1888. Pan Włodzimierz Grodzki, drugi nauczyciel fachowy, uczył do 1. stycznia 1888

i w tym czasie z polecenia Wydziału krajowego został przeniesiony do krajowej niższej szkoły rolniczej w Horodence, a natomiast przybył z Horodenki pan Franciszek Cisło. Nauki ogólnokształcące uczył najpierw pan Jan Bajger, lecz został przez Wydział krajowy usunięty po roku bytności, a natomiast przybył od 1. września 1887 pan Zygmunt Ziemiański, ukończony uczeń seminaryum nauczycielskiego w Rzeszowie. Religii uczy od założenia szkoły ksiądz kanonik Eliasz Matkowski, proboszcz obrz. gr. kat. z Świdowy.

Dnia 1. lipca 1888 objął kierownictwo zakładu Antoni Świeżawski, który dekretem Wysokiego Wydziału krajowego L. 34.048 z dnia 9. sierpnia 1889 został mianowany stałym kierownikiem i stałym nauczycielem krajowej niższej szkoły rolniczej w Jagielnicy.

Siły naukowe.

1. Antoni Swieżawski, kierownik zakładu i nauczyciel fachowy, uczył rolnictwa na II. i III. roku tygodniowo godzin 8, zarządu gospodarskiego na II. i III. roku tygodniowo $1^1/_2$ godziny; ustaw mających styczność z gospodarstwem włościańskiem 1 godzinę; hygienę na III. roku w pierwszem półroczu 1 godzinę, a na tymże roku w drugiem półroczu ogrodnictwa 1 godzinę — razem tygodniowo $11^1/_2$ godzin.

2. Pan Franciszek Cisło, drugi nauczyciel fachowy, uczył chowu zwierząt na II. i III. roku tygodniowo godzin 6, wstępnych wiadomości z nauk przyrodniczych na II. i III. roku wspólnie godzin 8, w drugiem półroczu zaś tych ostatnich 7, a pszczelnictwa 1 godzinę, — razem tygodniowo godzin 14.

3. Ksiądz Eliasz Matkowski, gr. kat. proboszcz z Świdowy, katecheta zakładowy, uczył religii na I. II. i III. roku tygodniowo godzin 2.

4. Pan Zygmunt Ziemiański, nauczyciel do nauk ogólno-kształcących, uczył tygodniowo rachunków na I. roku 3 godzin, na II. 2, na III. 2. Geometryi na II. 1 godzina i na III. 1. Polskiego języka na I. 5, na II. 3, na III. 4. Ruskiego języka na I. 2 godzin. Kaligrafii na I. 2 godziny, na II. 2. Geografii na I. 1 godzina, na II. 1 i na III. 1. Historyi na II. i III. wspólnie 1 godzina. Rysunków na I. II. i III. wspólnie 1 godzina; — razem tygodniowo 26 godzin.

5. Pan Antoni Myjak, instruktor dozorujący robót gospodarskich był do 1. grudnia, od tego czasu został na propozycyę kuratoryi przez Wydział krajowy usunięty, jako niedający się należycie powodować dyrekcyi. Od 17. zaś grudnia 1888 przybył jako instruktor p. Karol Pastuszak, były uczeń krajowej niższej szkoły rolniczej dublańskiej, a później pomocnik gospodarski na folwarku dublańskim.

Treść wykładów była następująca:

Nauka rolnictwa wspólnie na II. i III. roku:

Narzędzia do uprawy roli ręczne, zaprzęgowe, budowa pługa, budowa normalna pojedynczych części pługa, użycie pługa. Wykonywanie orki. Rodzaje orki. Pogłębianie roli. Stosowny czas orania. Właściwy stan doprawionej roli. Wydobrzenie. Ugorowanie. Uprawa ściernisk, koniczysk. Wieloskibowce. Spulchniacze. Ekstyrpatory, ich użycie. Brona, właściwa budowa i użycie, wykonanie włoczki. Odpowiedne zastosowanie włoczki w rozmaitych uprawach roli. Wałki, ich kształty, różne zastosowanie wałkowania. O siewie, własności ziarna do siewu, uzyskanie właściwego ziarna, błędy u włościan w tym względzie. Trwanie siły kiełkowania. Czas siewu, ilość wysiewu, sposoby siewu. Wykonanie siewu ręczne i siewnikami, rodzaje siewników, pokrycie siewu. Rozsadzanie. Pielęgnowanie roślin podczas rośnienia. Ochrona przeciw szkodliwym wpływom powietrznym, przeciw szkodliwym roślinom i zwierzętom. Choroby roślin, ich różne przyczyny i zaradzenie.

Szczegółowa uprawa zbóż (pszenica, żyto, jęczmień, owies, kukurudza, fasola, proso, hreczka, groch, bobik), okopowych (ziemniaki, bulwy, buraki, marchew, kapusta, brukiew, rzepa), z przemysłowych tytoń, anyż.

Wyłącznie na III. roku: Budowa roślin, skład, życie i jego warunki. O roli, jej składowe części i własności, podział, różne rodzaje roli, cechy, wpływy zmieniające własności roli, melioracye. Użyźnianie roli nawozami, podział nawozów, ich działalność. Oborniku produkcya, przechowywanie i użycie, błędy u włościan w tych względach popełnianie. O kompostach. Odchody ludzkie. Nawozy pomocnicze, ich skład i działalność. O płodozmianie. Zbiór płodów zbożowych, narzędzia ku temu, ich użycie. Przechowanie w snopie, omłoty, przechowanie ziarna, zbiór i przechowanie głąbi i pasz. O łąkach, ważniejsze trawy (każdy uczeń III. roku ułożył zielnik traw) i rośliny łąkowe oraz chwasty, poprawa łąk, nawodnianie, pielęgnowanie. Pastwisk używanie, pielęgnowanie i poprawa. Szczegółowa uprawa roślin pastewnych (koniczyna, lucerna, esparceta, wyka, mięszanki koniczyn z trawami, mięszanki roślin groszkowych i trawiastych, inne rośliny pastewne). Rośliny przemysłowe (len, konopie, rzepak, lnianka, mak, chmiel).

Zarząd gospodarski. Uczniowie II. i III. roku, pełniąc koleją obsługę gospodarstwa, zapisują codziennie w służbie przy koniach, krowach i trzodzie chlewnej w odnośnych książeczkach obrót paszy i ściółki; uczeń pełniący służbę gumiennego (ogólną) notuje najprzód przez dzień w książeczce notatkowej, a wieczorem wszystkie szczegóły ilości przybyłych i wydanych, jakoteż wykonanie wszelkich robót w dzienniku robocizny, z tych zapisków układają uczniowie „wyciąg tygodniowy“, z którego daty zapisują w odpowiednich rubrykach rejestrów, oraz przenoszą je do raportów tygodniowych, przytem obliczają przestrzenie dla zdania sprawy ile na pewnej przestrzeni wykonano roboty gospodarskiej, zasiano lub zebrano pewnego plonu. Wyjaśnianiem i omawianiem tych dat zajmuje się raz na tydzień nauka zarządu gospodarskiego.

Ogólne zasady hygieny na III. roku.

Główne warunki zdrowia człowieka na wsi, powietrze, zdrowe mieszkanie, ogrzewanie mieszkań, oświetlenie, własności odzienia ze względu na zdrowie, odpowiedne odziewanie pojedynczych części ciała, urządzenie łóżka, utrzymywanie skóry w czystości. Pożywienie, zużywanie się ciała i odnawianie, działanie różnorodnych pokarmów; jak się pożywiać, aby odżywianie było należyte. Właściwe przymioty głównych pokarmów, mąka, chleb, ziarno zbożowe, ziarno strączkowe, ziemniaki, mleko, woda, kawa, herbata, szkodliwość gorących trunków. Pomoc w nagłych wypadkach. Choroby dziecięce, gorączka, duszność, kaszel, konwulsye, róża, krwiotoki, przenoszenie rannych, oparzenia, zamarznięcie, utopienie, powieszenie, udar słoneczny, ukąszenie pszczół, os lub gadziny, otrucie, leki potrzebne w domu dla nagłej pomocy.

Na III. roku. Ustawa o ochronie własności polnej. Ustawa gminna, o gminie, o członkach gminy, o reprezentacyi gminnej, zakres działania gminy, o gospodarstwie gminnem i nakładaniu ciężarów na gminę, o nadzorze nad gminami, ordynacya wyborcza dla gmin. Wybory członków Rady gminnej. Wybory zwierzchności gminnej.

Na III. roku. Sadownictwo. Założenie szkółki owocowej, urządzenie gruntu, grzędy, siew ziarnek i pestek, czas zasiewu, przechowywanie ziarn przez zimę, postępowanie z ziarnówkami, przesadzanie, czas, sposób, pielęgnowanie drzewek, pora przesadzania do szkółki, własności dobrego zraza i dziczki do szczepienia, łączenie, stosowanie, szczepienie w szparę, za korę (kożuchowanie), oczkowanie, szczepienie zimowe, utrzymywanie i wyprowadzenie drzewek, formowanie korony. Rozmnażanie krzewów, odkłady, sztubry. Miejsce dla sadu, przesadzanie ze szkółki do sadu, ostrożności przy przesadzaniu, odległość drzew w sadzie, pielęgnowanie drzew, chronienie od mrozu, obcinanie, bielenie, gnojenie, niszczenie szkodliwych owadów. Roboty letnie, choroby, ostrożności przy zbiorze owoców.

Warzywnictwo: Uprawa, nawozy, płodozmian ogrodowy, własności nasion, zasiew, inspekta. Szczegółowa uprawa (kapusty, ogórków, pietruszki i cebuli).

Hodowla zwierząt na II. roku.

Warunki życia zwierząt. Ogólny pogląd na świat zwierzęcy. Szkodniki w gospodarstwie. Zwierzęta ssące, mięsożerne i roślinożerne. Skład ciała zwierzęcego, kościec. Budowa mięsnia. Organa wewnętrzne: serce, krążenie krwi, płuca, oddechanie, przewód pokarmowy, trawienie, wątroba, tworzenie się żółci, śledziona, nerki, tworzenie się uryny, wymię, tworzenie się mleka. Utrzymanie zwierząt, zdrowe powietrze, dobra woda, czystość, odpowiedne umieszczenie na stajni, różne rodzaje karmy.

Na III. roku.

Chów bydła rogatego, o wyborze rasy, chów rasy czystej, krzyżowanie, wybór rozpłodników, wychów cieląt, rozpoznawanie dobrych krów mlecznych. Żywienie krów w czasie lata i zimy, żywienie wołów roboczych, opas, mleko i jego składniki, wadliwości mleka, naczynia mleczarskie, przeróbka mleka na masło i ser, przechowywanie masła i sera.

Chów koni: Jednostka miary wysokości i długości konia. Normalna budowa wszystkich części ciała konia. Koń wschodni i zachodnio-europejski. Wybór ogiera i klaczy dla celów gospodarskich. Wiek stosowny i pora do stanowienia. Wychów źrebiąt. Pielęgnowanie konia.

Chów owiec: Wybór rozpłodników ze względu na wełnę i na mięsistość, stanowienie, utrzymanie jagniąt. Karma i pielęgnowanie owiec. Wełna, jej mycie i strzyż, przygotowanie wełny na targ.

Chów trzody chlewnej. Wybór rozpłodników. Żywienie prosiąt, żywienie świń.

Najważniejsze choroby zwierząt domowych. Sposób postępowania wobec pewnych chorób.

Pszczelnictwo. Podział pszczół, organa rozpłodowe matki, składanie jajek, wylęganie i karmienie młodego pokolenia przez pszczoły robocze, wylęganie trutniów, zapładnianie matki, żołądek miodowy pszczoły roboczej, torebki do wytwarzania wosku, budowa woszczowiny w komórki woszczynowe, skład chemiczny miodu i wosku. Roje naturalne i sztuczne. Obchodzenie się z pasieką w czasie zimowym i w lecie, miodobranie.

Nauki przyrodnicze wspólnie na II. i III. roku.

Rozdział ziemi na część gazową, stałą i płynną. Skład powietrza, tlen i azot, kwas węglowy, amoniak, ozon, para wodna. Ciśnienie powietrza, rurka Torricellego, barometry. Zjawiska w powietrzu. Temperatura, mierzenie temperatury. Przewodnictwo ciepła. Wpływ ciepła na ciała stałe, płynne i gazowe. Powstawanie wiatrów. Chmury, opady atmosferyczne, tęcza. Zjawiska elektryczności w powietrzu, pioruny, gromniki. Woda, jej skład, krążenie w przyrodzie, stan skupienia wody, woda twarda i miękka. Rozpuszczalność soli mineralnych i cukrów w wodzie. Woda do użytku dobra i nieodpowiednia. Wrzenie i parowanie wody. Prasa Bramy. Oznaczenie ilości ciał w wodzie rozpuszczonych. Areometry. Stała skorupa ziemska. Skały pierwotne. Tworzenie się skał pochodnich i wierzchniej warstwy miałkiej. Skład skorupy ziemskiej. Najważniejsze sole, rudy, tlenki i ich ważność dla gospodarstwa rolnego i przy żywieniu inwentarza żywego. Związki organiczne: alkohol, tłuszcze i cukry. Rozszczepianie się cukrów pod wpływem fermentu na alkohol. Ciała białkowe i skład tychże.

Nauki ogólno kształcące: Język polski i ruski.

Na I. roku: Czytanie z objaśnieniem, opowiadanie treści z czytanki przepisanej dla IV. kl. szkół ludowych, z gramatyki: głosownia, podział wyrazów na części mowy, deklinacya rzeczownika, przymiotnika, liczebnika i zaimka. Uczniowie pisali dyktaty, treści czytanych ustępów oraz z gramatyki stosowne ćwiczenia.

Na II. roku: Czytanie płynne, objaśnienie treści, opowiadanie, z gramatyki powtórzenie, co wzięto w I. r., nadto konjugacya czasownika, części mowy nieodmienne, o zdaniu

pojedynczem i złożonem, rozbiór zdania na części. Uczniowie pisali dyktaty, treści ustępów dłuższych prozaicznych i poetycznych, kwity, poświadczenia, listy do kupców w sprawach gospodarskich.

Na III. roku. Czytanie z opowiadaniem, powtórzenie z gramatyki tego co wzięto na roku II., nadto wzięto obszerniej z składni o zdaniu złożonem, dążąc do tego, by uczniowie nabrali w rozbiorze gramatycznym większej wprawy. Ćwiczenia pisemne tak jak na roku II.

Rachunki: Na I. roku. Cztery działania liczbami jednogatunkowemi, wielorakiemi oraz dziesiętnemi, rachunek z pamięci i na piśmie, podział monet, czasu, miar i wag metrycznych.

Na II. roku: Cztery działania liczbami dziesiętnemi i ułamkami zwyczajnymi, reguła trzech pojedyncza i złożona, rachunek czasu. Z geometryi: obliczanie powierzchni trójkąta, czworoboków, wieloboków umiarowych i nieumiarowych i koła.

Na III. roku: Z rachunków powtórzenie z II. roku, reguła trzech złożona, wnioskowanie z pamięci i na piśmie, rachunek spółki, procentu. Z geometryi: obliczanie objętości wszystkich brył.

Geografia na I. roku: Wstępne wiadomości i ogólny pogląd na lądy, morza, oro- i hydrografię.

Na II. roku: Europa pod względem fizycznym i politycznym. Szczegółowy opis wszystkich krajów, wyjąwszy Austro-Węgry.

Na III. roku. Austro-Węgry i Galicya więcej szczegółowo.

Z historyi: Dzieje narodu polskiego.

Środki naukowe.

Najważniejszym środkiem naukowym jest gospodarstwo własne, które uczniowie podczas nauki szkolnej zaledwie sami byli w stanie należycie obrobić, wszystkich bowiem uczniów było tylko 20, z tego względu też nie wykonywano robót w sąsiednim folwarku Nagorzanka, tylko podczas wakacyi skosili i związali tam uczniowie 5 morgów pszenicy. Choćby nawet była większa liczba uczniów trudno korzystać z gospodarstwa w kluczu Jagielnickim, bo zarząd tego jest dla szkoły od samego jej założenia nieprzyjaźnie usposobiony, choć szkoła nigdy do tego nie dała najmniejszego powodu.

Szkoła posiada też stelmacharnię z warsztatem stolarskim, tokarnię z potrzebnemi narzędziami, pasiekę, przybory fizykalne, zbiory naczyń mleczarskich, zbiory hodowlane, pszczelnicze, mapy, pisma popularne rolnicze i ludowe i bibliotekę.

Biblioteka

składa się z dzieł dotyczących:

1. rolnictwa, chowu zwierząt, ogrodnictwa i pszczelnictwa	253
2. dotyczących fizyki, chemii i nauk przyrodniczych	31
3. książek do nauki dla uczniów (egz. 187)	19
4. „ różnej treści	136
30. września 1889 jest razem dzieł . .	439
Oprócz tego posiada biblioteka szkolnych map ściennych	5
globus	1
mapa obwodu czortkowskiego . . .	1
tablic do pszczelnictwa	3

Między powyższemi książkami przybyło z zakupna od 1. lipca 1888 do 30. września 1889:

Getreidebau Nowackiego	1	tom
Landwirtschaftslehre Wilhelma	2	„
Trzy nauki gospodar. Łyskowskiego	1	„
Gospodarz Łyskowskiego	1	„
Gospodarstwo podolskie Fedorowicza	1	„
Sad przy chacie Jankowskiego	1	„
Kazania roln. Horskiego tł. Gawrońskiego	1	„
O chwastach Jastrzębowskiego	1	„
Hygiena Rosieckiego	1	„
„ Berensa	1	„
Wykład o budowie i pielęgnowaniu ciała ludzkiego Jerzykowskiego	1	„
Pielęgnowanie zdrowia, Sawickiego	1	„
Katechizm obywatelski dla Polaków i Rusinów	5	egzem.
Geometrya, Jamurgiewicza	1	tom
Jak zaradzić brakom paszy, Eisbeina	1	„
Wydawnictwo Macierzy, książeczek	21	„
Dzieje powszechne, Gyndelego	3	„
Bartnictwo, Ciesielskiego	1	„
Uprawa roślin gospodarskich Krafta, tłumaczenie Laurosiewicza	1	„
Wypisy polskie I. i II.	10	egzem.
Nabiał Kukurewicza	2	broszurki
Warzywnictwo, Lukasa	1	tom
Rolnik wzorowy, Schneidera tłumaczenie	1	„
Katechizm hodowania drzew owocowych, Schmidta	1	„
Uszlachetnienie drzew owocowych, Boberskiego	1	„
Sadownictwo, Röhringa	1	„
Uprawa roślin Barty	1	„
Encyklopedya rolnicza (Wydawnictwo Rolnika Hodowcy)	3	„
Rośliny przemysłowe Gawrońskiego	1	„
Uprawa łąk Sempłowskiego	1	„
Zielnik traw z brosz. Ulepszenie łąk Wawrockiego, teka	1	„

Dary Wydziału krajowego:

Żywienie bydła Dr. A. Barańskiego	1	„
O wierzbie koszykarskiej, Tynieckiego	1	„
Verhandlungen des Oester. Forstcongresses r. 1888 i 1889	2	„

Dar księgarza Rhula z Bautzen:

Landwirthschaftliche Thierheillkunde Waltera	1	„

Oprawiono peryodyczne pisma:

Unterrichtszeitung r. 1888	1	„
Kuryer rolniczy r. 1887 i 1888	2	„
Ziemianin t. 1887 i 1888	2	„
Rolnik t. XL. i XLII.	2	„
Przewodnik literacki 1888	1	„

Szkoła prenumeruje w roku 1889 następne pisma gospodarskie: Gazetę rolniczą Warszawską
Kuryera rolniczego

Rolnika — Hodowcę
Ziemianina
Tygodnika rolniczego
Rolnika
Encyklopedyą rolniczą Warszawską (większą)
Bartnika
Poradnika gospodarskiego, organ kółek roln. poznańsk.
Der praktische Landwirth
Der Oekonom
pisma ludowe: Niedziela
Zorza z poradnikiem
Wydawnictwo ludowe polski i ruski egzempl.

Gabinety pod zawiadywaniem pana Franciszka Cisły.

1. Gabinet fizykalny posiada.

z działu	I.	przyrządów do okazania ogólnych własności ciał . .	6 sztuk
„ „	II.	mechaniki	8 „
„ „	III.	hydrostatyki i hydrodynamiki	14 „
„ „	IV.	aerostatyki i aerodynamiki	5 „
„ „	V.	akustyki	1 „
„ „	VI.	działu o cieple	2 „
„ „	VII.	optyki	7 „
„ „	VIII.	elektryczności i magnetyzmu	11 „
„ „	IX.	chemii	64 „
„ „		chemikaliów	100 „
„ „	X.	narzędzi	12 „

2. Gabinet przyrodniczy, obejmuje:

W dziale zoologicznym	ssaków wypchanych	2 sztuk
	ptaków „	4 „
	ryb „	7 „
	żab „	2 „
	szkielet konia	1 „
	„ krowy	1 „
	Okazy wyrządzonych szkód na chmielniku przez	
	Botysa	1 „
	Rozwój agrostis promba	1 „
	Vanessa urtica	1 „
	Rozwój pszczoły i mrówki w słojach.	
	Okazy z masy papierowej: serce, żołądek owczy, wymię krowy, dolna część nogi końskiej do robierania.	
Dział botaniczny z masy papierowej:	okazów rozwoju rdzy zbożowej .	7 „
	pernospery .	2 „
	kwiat owsa .	1 „
	„ rzepaku .	1 „
	„ hreczki .	1 „
	„ grochu .	1 „
	kiełkującego ziarna okaz .	1 „

Dział mineralogiczny: 70 okazów minerałów, skał i skamielin.

Dział hodowlany: okazy z gipsu: 2 koni, 2 krowy, 3 barany, 1 świnia, uprzęży na konia 9 sztuk, na wołu 3 sztuk, 1 miara do konia, 1 miara taśmowa, 1 siodło kompletne z czaprakiem i popręgami, 1 kulczyk amerykański i kółko dla buhaja, 16 naczyń mleczarskich 21 przyrządów do sekcyi i wypychania zwierząt. W bieżącym roku przykupiono 1 metr składany.

Frekwencya uczniów.

Dnia 1. września 1888, w którym to dniu nauka w szkole się zaczęła, było w zakładzie 21 uczniów, a to nowych 15; z tych, aby mieć wszystkie trzy klasy wybrano zdolniejszych 5 na rok II, 10 przeznaczono na rok I., a z dawniejszych zostało 6 na roku III. Z owych nowych 15 ze względu na obsłużenie gospodarstwa przyjęto 10 od 1. czerwca a 5 przybyło 1. września.

Według wieku było:	od 16 do 18 lat	11
	„ 18 „ 20 „	9
	powyżej 22 „	1
	Razem	21
Według powiatów było z	Ropczyckiego	1
	„ Rzeszowskiego	1
	„ Łańcuckiego	1
	„ Drohobyckiego	1
	„ Brzeżańskiego	1
	„ Buczackiego	4
	„ Zaleszczyckiego	1
	„ Borszczowskiego	2
	„ Husiatyńskiego	4
	„ Czortkowskiego	5
	Razem	21

Uczniowie ci przed wstąpieniem do szkoły ukończyli:

III.	klasę szkoły ludowej	9
IV.	„ „ „	7
V.	„ „ wydziałowej	2
I.	„ gimnazyalną	1
II.	„ „	1
IV.	„ „	1
	Razem	21

Według zatrudnienia rodziców było	synów włościańskich	15
	oficyalistów i sług przy większych skarb.	4
	rzemieślników	2
	Razem	21

Według sposobu utrzymania było:		
na funduszu Rady powiatowej	Borszczowskiej	2
„ „ „ „	Czortkowskiej	2
„ „	JOśw. księżn. Florent. Czartoryskiej	3
„ „	krajowym	14
	Razem	21

Z tej liczby uczniów w początku roku (w końcu października) za nieodpowiednie zachowanie się wydalono 1 ucznia z III. roku.

Podczas egzaminu odbytego 27. i 28. czerwca 1889 były postępy uczniów:

I. roku postęp ogólny	bardzo dobry	2
„ „	dobry	4
„ „	dostateczny	4
	Razem	10
Na II. roku postęp ogólny	bardzo dobry	2
„ „	dobry	1
„ „	dostateczny	2
	Razem	5
Na III. roku postęp ogólny	dobry	2
„ „	dostateczny	3
	Razem	5

ci po egzaminie opuścili zakład, a jednego z II. roku za nieodpowiednie zachowanie się wydalono w początkach wakacyj; zostało więc 14. W ciągu wakacyj, począwszy od 1. lipca 1889 przyjęto do końca września nowych uczniów 10; przy rozpoczęciu więc 1. października nauki w szkole jest uczniów razem 24.

Z dawniejszych uczniów, ukończonych w r. 1887 i 1888:

znajduje się w służbach dworskich	13
„ „ w domu pozostaje	7
„ „ w wojsku	3
Razem	23

Sprawy internatu.

Nadzór bezpośredni nad uczniami tak przy robotach jak też po za nauką w szkole wykonywał instruktor, dyrektor zaś kontrolował ściśle, aby wszelkie postanowienia w tym względzie były należycie dopełnione. Wskutek bezpośredniego, ściślejszego kierunku dyrektora tak szkołą jak i gospodarstwem, dawniejszy instruktor niechciał się powodować zarządzeniom dyrektora, posunął się nawet do podniecania uczniów do nieposłuszeństwa, za wdaniem się więc kuratoryi został przez Wysoki Wydział krajowy z posady usunięty. Od 1. do 17. grudnia nie było żadnego instruktora, i w tym czasie dyrektor bez wszelkiej przeszkody potrafił tak między uczniami jak i w gospodarstwie należyty ład wprowadzić, który przy nowym instruktorze dał się zupełnie dokładnie utrzymać.

Uczniowie wstają w lecie o 4tej rano, a w zimie o 5tej, śniadanie o 7mej, obiad o 12tej, kolacya o 7mej, spanie o 9tej. — Nauka w szkole od 7ej do 12tej rano - popołudniu od 2ej do 4tej w 2 dniach do 5tej.

Nauka szkolna odbywa się w ten sposób, że zawsze jeden rok ma zajęcie w gospodarstwie, więc każdy rok 2 razy tygodniowo nie ma nauki w szkole, tylko wykonuje roboty gospodarskie.

Od 1. lipca do 1. października nie było nauki w szkole, tylko uczniowie byli zajęci robotami gospodarskiemi, któremi kierował dyrektor do 7 września, od tego czasu do 1 października dyrektor był na urlopie, a zastępował go drugi nauczyciel fachowy p. Fr. Cisło. Ogólnych wakacyj zupełnie nie było, tylko po żniwach otrzymywali uczniowie pojedynczo pozwolenie udania się do domu na 7 do 10 dniowy przeciąg czasu.

Z wyjątkiem bielizny otrzymują uczniowie w zakładzie całe utrzymanie i przybory naukowe.

Kuchnia prowadzoną była w własnym zarządzie; jest to najtańszy sposób wyżywienia, a tem dogodniejszy dla zakładowego gospodarstwa, że produkta tegoż lepiej się spienię-

żają, spotrzebowane w kuchni zakładowej, chociaż cena wiktuałów taniej wypadła, jak za poprzedniej dyrekcyi, gdy produkta gospodarstwa szkolnego w surowym stanie sprzedano, a potrzeby kuchenne dostarczali stali dostawcy za rocznym kontraktem. W sprawozdaniu poprzedniego roku wykazałem znaczną różnicę szczegółowo na korzyść tańszego tym sposobem stołowania uczniów. Nabiał od własnych krów (5. a szósta jałówka ocieliła się dopiero na początku września b. r.) zupełnie wystarczył, chociaż zachowano taki sam sposób żywienia jak dawniej a nawet poprawiono stołowanie, bo dawano mleko niezbierane; w poprzednim roku było uczniów o 3 a później o 4 mniej, a zakupiono samego mleka przeszło 1800 litrów, jako też wszystek ser i masło.

Przy wyrobie w zakładowem gospodarstwie masła i sera przez uczniów samych, była najlepsza praktyczna nauka należytego obchodzenia się z nabiałem, tylko brakuje dogodnego w tym względzie lokalu, osobliwie w zimie, bo przy budowaniu zakładu nie zwrócono na to uwagi, a piwnice urządzone są tylko na przechowywanie warzyw; z tego względu wniosła dyrekcya propozycyę do kuratoryi o odpowiedniejsze urządzenie mleczarni.

Dwa wieprze co roku w gospodarstwie własnem tuczy się i te prawie zupełnie wystarczają na omastę; dokupiło się tylko trochę smalcu.

Ubranie otrzymują uczniowie jak następuje: Na 3 lat jednę czapkę wełnianą, 1 kożuszek i 1 gunkę, na 2 zimy jednę parę spodni wełnianych (chołoszni) do pracy, rocznie zaś 1 spodnie i 1 kamizelkę sukienną oraz 1 bluzę i spodnie letnie świąteczne; w miarę zaś potrzeby i zużycia do roboty ubranie płócienne i buty.

Od 1 października 1888 do 1 października 1889 kosztowało stołowanie:

22 osób (20 uczniów 1 instruktor i 1 parobek) przez 9 miesięcy } 1706 zł. 83 ct.
24 „ (bo 10 nowych uczniów nie odrazu przybyło) 3 „ }

więc tak znaczy, jakby przez cały rok stołowano $22^1/_2$ osoby; koszt zatem stołowania 1 osoby rocznie wynosi 75 zł. 86 ct., czyli koszt dzienny stołowania 1 osoby 20·78 ct. — przytem żywiło się tu nie wliczonych 2 osób (kucharka i podkuchenna), które zwykle przy wykazie potrzeb miesięcznych nie preliminuje się.

Stan zdrowotny uczniów był odpowiedni. — Większych żadnych chorób nie było. Wizyt lekarskich w szkole od 1 października 1888 do 1 października 1889 było 28 w domu a lekarza 48, pierwsze są płatne po 2 zł.; jeśli przy jednej szkolnej wizycie zaopatruje lekarz więcej uczniów, to za 1 rachuje się 2 zł. a za resztę po 1 zł.; za wizytę w domu lekarza liczy się po 1 zł.

Budynki szkolne.

Szkoła posiada według załączonego planu 7 budynków:

Budynek pierwszy mieści w sobie na dole gabinet, 2 sale naukowe, infirmarz, na piątrze zaś 2 sale sypialne na 30 łóżek, pokoik dla instruktora, magazynik i 1 pokój dla nauczyciela do nauk elementarnych. Po obu stronach szkoły znajduje się parterowe mieszkanie dla 2 nauczycieli. W budynku drugim znajduje się drewutnia, gdzie w bieżącym roku umieszczono wagę bydlęcą, oraz urządzono suszarnię tytoniową; w przyczółku tego budynku mieści się trzoda chlewna. W budynku trzecim jest stajnia dla 6 krów, buhaja i 10 owiec, oraz komora do urabiania paszy. Budynek czwarty zawiera stajnię na 4 konie i woły, gdzie teraz mieszczą się jałówki, dalej zawiera wozownię i stelmacharnię. — Budynek piąty zawiera jadalnię, kuchnię, spiżarnię i mieszkanie kucharki. — Budynek szósty jest stodołą z szpichlerzem pod jednym dachem. — Budynek siódmy jest szopa na słupach w bieżącym roku postanawia, takich samych rozmiarów jak stodoła. — Stajnie są to liche lepianki, których coroczna naprawa dużo kosztuje.

Gospodarstwo szkolne.

Szkolne gospodarstwo istnieje na 24 morgach pola, z którego zajmuje:

Podwórze	1 m. 514$_0$□
Ogródek na warzywa i szczepy	557 „
Ogród „ „ szkółka owoc. i dla 1 nauczyciela (400)	573 „
Gumno	451 „
W polu ogród kierownika	400 „
Drogi miedze i klin za bramą	1035 „
Razem .	3 m. 330^0□

Na przestrzeni pozostałej 20 m. 1270^0□ był dotąd 1 odrębny płodozmian na 12 działach jednomorgowych, a drugi na 8 działach po 1000^0□ razem 17 morgów, 3 morgi zaś i 1270^0□ zostało pod lucernę, tytoń i na pola doświadczalne. — Zbiory bieżącego roku są jeszcze z zasiewów według dawniejszych płodozmianów, ponieważ zaś wskutek rozporządzenia L. 44154 z r. 1889 Wysokiego Wydziału wyznaczono inne płodozmiany, więc zaczęto już je wprowadzać a to: 1. ośmioletni na 2 morgowych działach, zatem na 16 morgach; 2. na reszcie pól to jest na 4 morgach i 1270^0□ płodozmian lucernowy z 7-letnią lucerną, z innemi pastewnemi roślinami jako też z przemysłowemi i potrzebnemi dla zakładu warzywami.

Oznaczone na mapce przestrzenie Gł. 1 = 12 morg., Gł. 2 = 2 morgi, Gł. 3 = 2 morgi należą do głównego płodozmianu, oznaczone zaś literami L. do lucernowego, składającego się z 19 pól ćwierciomorgowych; podział jest tu rozdrobniony z tego względu, aby lucerna za prędko po sobie nie następowała. Główny płodozmian jest nieco zmieniony według stosunków miejscowych za porozumieniem z Wielmożnym Panem Gnoińskim, przewodniczącym kuratoryi i jest następny: 1) na gnoju mięszanki zimowe i letnie, jak też mała część czystego ugoru, 2) pszenica podsiana koniczyną, 3) koniczyna, 4) pszenica po zbiorze poplon (groch z kukurudzą), 5) na gnoju kukurudza, buraki, 6) owies, jęczmień, 7) groch, ziemiaki, 8) żyto, owies. W roku 1891 płodozmian ten będzie już zupełnie przeprowadzony i uporządkowany, co jest łatwe do uskutecznienia, bo produkcya gnoju przez przeważne trzymanie go pod bydłem podwoiła się prawie, a gdy w obydwóch płodozmianach ma się 5 morgów gnoić, w bieżącym roku zagnojono już dosyć suto 7 morgów tylko gnojem stajennym, oprócz tego urobiło się kompostu przeważnie z ludzkich odchodów na blisko pół morga.

Lucernowy płodozmian jest następujący: 1) na silnym gnoju kapusta 2) ziemniaki na popiele 3) aż do 9) lucerna, w tych 2 pola podsycone kompostem 10) silny gnój tytoń 11) marchew 12) lnianka-len podsiane koniczyną z trawami 13) konicz z trawami 14) konicz z trawami 15) na gnoju konopie $^1/_4$ mak 16) ziemniaki 17) fasola 18) na gnoju koński ząb, 19) wyka nasienna. — Dotąd lucerny było tylko 600^0□ i to nader lichej, przeszłego roku zagłuszonej już trawami, w jesieni r. 1888 zasilono ją kompostem, na wiosnę podsiano rajgrasem włoskim i pomimo tegorocznej posuchy, aż do końca sierpnia trwającej, lucerna dała 4 pokosy zwartych, a 2 pierwsze były nawet dostatecznie bujne. Aby raz przyjść do odpowiedniejszej ilości paszy zasiano na nowo $1^1/_2$ morga lucerny, która gęsto zeszła, razem z nadplonem w pierwszym pokosie dała tyle paszy, że nie można było wszystkiego zużytkować na zielono, więc zebrano jeszcze 14 cetn. metr. siana. Drugi pokos wskutek posuchy tylko był na bujniejszych miejscach, ale po wrześniowych deszczach silnie się wzmogła.

W okolicy tutejszej jest powszechne mniemanie, że podolskie posuchy nawet i lucerna nie wytrzymuje, to też dworskie gospodarstwa ją zarzucają, choć między włościanami dosyć się rozpowszechnia, w gospodarstwie zaś szkolnem, gdzie równa jak w całej okolicy panowała posucha aż do końca sierpnia, gdy troskliwsza była uprawa, a siew gęściejszy (18 kil. na morg) to lucerna należycie zeszła i rozrosła się, gdy koniczyna po zebraniu nadplonów prawie nie była widoczną i dopiero później pokazała się i to nie wszędzie należycie gęsto. To wskazuje, że lucerna należycie uprawiona, pewniejszą jest na posuchy podolskie niż koniczyna.

Ziemniaki figurują tak w głównym jak i lucernowym płodozmianie, razem $1^1/_2$ morga, bo stołowanie uczniów wymaga większej tychże ilości. — Rzepaku nie ma, bo go włościanie nie uprawiają, natomiast uprawiają lniankę, niektóre okolice len, a powszechnie konopie, dla tego wprowadzono także uprawę tych płodów. Umieszczono też koniczynę z trawami 2-letnią (w rozmaitych mięszaninach) raz, aby powiększyć zasób siana, którego gospodarstwu szkolnemu najwięcej brakuje, powtóre należy mieć dobre wzorowe pastwisko, gdzieby bydło na uwięzi znalazło na mniejszej przestrzeni obfitszą paszę.

Plony zbiorów tegorocznych (1889) według próbnej młocki okazują się jak następuje:

Nazwa płodu	Przedpłody	Przestrzeń w morgach	Plony						
			w słomie kopy	w ziarnie			Słoma	Wypada na 1 morg	
				czel.	śred.	pośl.		ziarna czel.	słomy
			kilogramy						
Pszenica banat.	koniczysko na gnoju	1000°	4 k. 8 s.	518	8	18	776	928	1240
„ „	mięszanka bez gnoju na zielono	1300	7—47	778	50	24	1171	957	1440
„ „	żyto zam. koniczyska gnojone	1m 100	12—9	1087	118	20	2250	1022	2110
„ gółka	ugor bez gnoju	1m 100	12 - 9	1017	133	14	2278	944	2144
Żyto olbrzym.	mięszanczysko	1000°	4—12	564	21	—	1323	902	2116
„ trzcinowe	jęczmienisko	1m 60	7 18	949	—	46	1500	913	1444
Jęczmień	grochowisko mięsz.	1m 90	8—54	1068	162	—	1432	992	1344
Jęczm. późniejszy	tytoniowisko i ziemniaczysko	920	4—37	277	168	—	747	cz. 481 sr. 291	1306
Owies probst.	żytnisko na gnoju	1m 55	6 - 4	910	—	—	1486	878	1424
„ krzewiec.	przedplon pszenicy żytnisko silne zgn.	850	4—5	490	—	—	918	922	1720
„ węgiersk.	rząd 8″ osapywany	188	—55	124	—	—	154	1055	1308
Groch victor	buraczysko gn.	1m 90	9 - 36	1294	—	—	2288	1206	2164
Kukurudza na siano	na gnoju	1m	szulek 189	1260	—	—	—	1260	—
Koniczyna na siano	jęczmień	1200	—	—	—	—	siana 1239	—	siana 1652
Mięszanka wczesn.	jako nadplon lucerny	„	—	—	—	—	1904	—	2536
Ziemniaki roz. na na popiele	owsisko	1m 102	—	głąbi 7747	—	—	—	głąbi 7280	—
Ziemniaki Aurora na gnoju	pszenicznisko	600	—	4704	—	—	—	12500	—
Buraki z nasienia na gnoju	owsisko	1m 32	—	19698	—	—	—	19317	—
Buraki z rozsady	hreczysko	370	—	4257	—	—	—	18405	—
Marchew past.	ziemniaczysko i żytnisko bardzo zgłęb.	370	—	4700	—	—	—	20324	—

Z przytoczonych tu dat widoczne, iż pomimo niezwykłej tegorocznej posuchy urodzaj jest dosyć normalny; ziarna plon zupełnie dobry o znacznej wadze, bo 1 hektl. pszenicy ważył 80·8 kilo, żyta 1 hektl. = 78 (waga nadzwyczajna), jęczmień 1 hektl. = 68, tylko owies miał lichą wagę 1 hektl. = 40 kilo. Słomy plon także nie nadto pośledni, koniczyna tylko zupełnie nie dopisała, ale na obok będącym folwarku (Nagórzanka) gorszy jeszcze był plon, zresztą słabszy stan koniczyny stosunkowo do innych plonów należy przypisać oprócz posusze także za nadto płytkiej uprawie dawniejszego gospodarstwa.

Znacznie lepsze plony w gospodarstwie szkolnem niż w wielu okolicznych gospodarstwach dworskich i włościańskich zależą głównie od głębszej uprawy roli, jak też od możebności zagnojenia większej przestrzeni, bo w 1-szym roku na 21 morgach zagnojono 7 morgów, więc $^1/_3$ część. Skomasowanie i blizkość pól jest znakomitym czynnikiem urodzajności, bo na blisko położonych gruntach łatwo wczas uprawić rolę, schwycić stosowną porę do zasiewów; ta ostatnia okoliczność własnie dosadnie okazała się w bieżącym roku, kto bowiem w sierpniu zasiał oziminę, ten mógł się cieszyć należytym plonem.

Ten tegoroczny odróżniający się urodzaj pól szkolnych od sąsiednich włościanskich zwrócił osobliwszą ich uwagę na naszą szkołę, któréj gospodarstwo zaczyna być wzorem włościańskim gospodarstwom, a dyrektor szkoły, będąc oraz sekretarzem kółka rolniczego w Jagielnicy, ma ciągłą sposobność unaocznić korzyści, uzyskiwane przy poprawniejszym sposobie gospodarowania.

Wzorowymi takimi przykładami szkolnego gospodarstwa, a łatwo widocznymi działa się przedewszystkiem. Silniejsza znacznie produkcya nawozu przez utrzymywanie go ciągłe pod bydłem, pod które codziennie prześciela się gnój koński, tym sposobem od 6 krów 1 buchaja 2 rocznych cieliczek, 4 koni, 8 owiec i 4 świn ($13^1/_2$ sztuk grubych) zagnoiło się suto 7 morgów Szkodliwym błędem tutejszych włościan jest przechowywanie gnoju w stosach nadto wysokich, w których przepala on się na proch, w ten sposób zagnajają o połowę mniejszą przestrzeń i dostarczają ciężkiej roli podolskiéj niewłaściwego zanadto przegniłego nowozu, tu zaś najodwiedniejszy wiecéj słomiasty, przesycony całą ilością swej gnojówki, jaki właśnie gospodarstwo szkolne otrzymuje przez przechowynanie pod bydłem.

Włościanie okoliczni doprowadzają krowy do buhaja szkolnego, mają też sposobność przekonania się w różnych porach o dostatniem żywieniu bydła, pomimo zupełnego braku pastwiska, uzyskuje się zaś to w lecie nieustannem zaopatrzeniem w paszę różnoroduą zieloną od maja aż do końca października, w zimie zaś użytkiem z małéj przestrzeni znaczniejszej ilości buraków i marchwi. Posucha tegoroczna tem bardziej uwydatniła, że gospodarz może nawet w tak niekorzystnej porze dla wegetacyi zdobyć potrzebną ilość paszy zielonej, i tak na gruntach szkolnych niknąca już lucerna znakomicie odżyła przez użycie kompostu, powstałego z gościncowego błota, którem włościanie pogardzają i z odchodów ludzkich co tygodnia przez uczniów szkoły domięszywanych; mały kawałeczek żyta gęściej zasianego z pszenicą w ugorowem polu na gnoju dał także wczesną majową paszę, poczem dalej przeprowadzono należytą uprawę ugorową. Jako przedplony przed pszenicą, mięszanki z przeważającą wyką peryodycznie siane pomimo braku kończyny pozwalały dostatecznie utrzymać bydło w lecie na stajni.

Mięszanka wyki z kukurudzą grochem i hreczką, w tej okolicy nieużywana okazała się bardzo korzystną wśród wytrwałej posuchy, a na jesienną późniejszą paszę w ściernikach pszenicznych groch gęsto posiany okazał się daleko praktyczniejszy, niż powszechnie we folwarkach używana w tym celu kukurudza, bo ta ostatnia zniszczała podczas słót i zimna wrześniowego, groch zaś do końca października daje dobry pożytek. Ogółem w ścierniskach siana pasza jako poplon jest w tych okolicach wcale nieużywaną przez włościan, bo się spuszczają tylko na liche pastwisko ścierniskowe. Widoczny pożytek z takiej uprawy w gospodarstwie szkolnem zdaje się wkrótce spowoduje to pożyteczne naśladownictwo u włościan.

Powszechnem jest mniemanie na Podolu, nawet i w większych gospodarstwach, że pszenica po przedplonach chybia, tymczasem tegoroczne doświadczenie okazuje w naszem gospodarstwie według wyż przytoczonych plonów, że po przedplonach była równie dobrą pszenica, jak na czystym ugorze gnojowym, należy tylko przeorać do pełnej głębokości prawie tuż po skoszeniu i ciężkim wałkiem przycisnąć po skibie bez poprzedniego włóczenia, a przed tem nie paść. Takiej uprawy naśladownictwo przez włościan byłoby bardzo pożądane, bo w ten sposób zdobyliby wiele paszy, mogliby wcześnie (w 2 giej połowie sierpnia) zasiać pszenicę, gdy przy zwyczajnej u nich ugorowej uprawie, przewleka się uprawka, aby można dłużej korzystać z lichego pastwiska na ugorze, który tak się zatłucze, że gdy trafi się nadto często na Podolu posucha uprawa należyta jest niemożebną a siew nadto się opóźnia, nierozkrzewia się i wskutek tego wynika nieurodzaj podobny tegorocznemu. W szkolnem gospodarstwie na ugorach się nie pasie, mała cząstka pola 1 go działu zostawia się tylko dla wzoru w czystym ugorze, a resztę uprawia się rozlicznemi przedplonami, czem się obficie paszy przysparza, a produkcya głównego plonu pszenicy na tem nie cierpi, zwłaszcza w mniejszych gospodarstwach, gdzie łatwiej pilniejszą uprawę w należytem czasie wykonać.

Przy ogólnym braku paszy międzyplony są także bardzo pożądane, to też obecnie zasiano na gruntach szkolnych w tej okolicy zupełnie niebywałą roślinę: wykę kosmatą (vicia vilosa), która wybornie przetrzymuje posuchy i zimę, jak to liczne doświadczenia tegoroczne okazały w Niemczech i w Poznańskiem — daje ona w zmięszaniu z żytem ozimem równie wczesną paszę (w połowie maja) jak i lucerna. Koński ząb także zadziwiał swym bujnym wzrostem sąsiadujących włościan, który posusze daleko znakomiciej się opierał, jak zwyczajna kukurudza, ta bowiem w wielu miejscach zupełnie zeschła i żadnego plonu nie dała; tak samo rósł bardzo dobrze mohar w szkole uprawiany i okazał się bardzo wytrzymałym na posuchę, a dający obfity plon siana.

Najbardziej dziwnem się wydaje okolicznym włościanom, że szkolne gospodarstwo ma wcale dobrą kapustę i nadzwyczaj ładną marchew jak też buraki ćwikłowe. W tutejszej okolicy kapusta prawie tego roku zupełnie się nieudała, a w szkole pomimo niszczącego robactwa i tak zwanej popielicy jest plon dosyć normalny; głównie przypisać to należy gatunkowi (Schweinfurtska), który jak już drugi rok posuszny okazuje, opiera się bardzo dobrze posusze, powtóre temu, że rozsada nie pochodziła z inspektu gorącego, jak tu jest w zwyczaju, bo włościanie rozsadę kapuścianną uprawiają między rozsadą tytoniową, nie była więc przerośniętą i mniej cierpiała w gruncie od posuchy.

Dla obznajomienia uczniów z różnorodnemi uprawkami, w głównem polu uprawiano buraki z nasienia, jak tu się powszechnie praktykuje, a $^1/_4$ morga zasadzono za pługiem rozsadę, która w rozsadniku była uprawiana w rzędach 8″wych a 4″owych odstępach na rzędzie, tak każda pojedyncza roślina z rozsadnika podważana rydlem wyjąć się dała bez uszkodzenia korzonków włoskowatych i na skibę położona ziemią drugiej skiby dokładnie obsypaną była, że w spulchnionej i świeżej ziemi prawie zaraz się przyjęła; pomimo długotrwałej posuchy udała się ta uprawka, a nawet buraki były dość grube i jednostajniejsze. Ponieważ tej rozsady dużo zbywało, rozdano ją włościanom, przyczem przestrzegano ostrożnego jak powyżej wyjmowania, jak też poinformowano o stosownem sadzeniu za rydlem, którym w ziemi odważa się prostopadle szpara, w tę rozsadę się wkłada, a ziemia po wyjęciu w górę rydla należycie ją przyciśnie. Tym sposobem między włościanami zrobiło się początek z uprawą buraków pastewnych, która dotąd między nimi nie jest prawie w użyciu, a wskutek tego brak powszechnej soczystej paszy na zimę dla krów, a zatem i wielki niedostatek nabiału. Bardzo dobrego gatunku ćwikłowych egipskich buraków rozdało się także wiele między włościan z samego przerywania, a te z rozsady okazały się dorodniejsze jak wprost z nasienia.

W podolskich gospodarstwach, a osobliwie włościańskich głównym błędem jest zanadto płytka uprawa roli. W szkolnem gospodarstwie, o ile na to siły sprzężaju pozwalają,

i posiadanie stosownych narzędzi, wykonuje się znacznie głębsza uprawa, czemu głównie przypisać należy normalny urodzaj tegoroczny, z obfitych bowiem tegorocznych śniegów zachowała się większa ilość wilgoci w głębi spulchnionej roli, a okazało się nawet bardzo pożytecznem wydobycie podgruntu, jak to dowodzi w wykazie płodów lepszy urodzaj owsa węgierskiego i marchwi pastewnej. Gdy przy nastąpić mającem powiększeniu gospodarstwa szkolnego musi się powiększyć inwentarz roboczy, pożądanemby było, aby dla możności robienia prób z głębszą uprawą mogła szkoła otrzymać odpowiedniejszy pług do głębszej orki, bo teraz posiadany pług Sacka orze tylko należycie do 8″ (21 ct.), potrzebny więc byłby pług Sacka: głębosz, orząoy od 8—14″ (21—37 ct.) oraz część składowa pługa dająca się użyć jako podskibnik, zastosowany do pługa uniwersalnego Sacka, jakim jest właśnie tu istniejący.

Co do ruchu w stanie zwierząt, to był on następny:

Koni roboczych było 4 i 1 źrebak 2 letni; klacz jedna była bardzo narowista i nadto słaba do pociągu, więc sprzedano ją wraz z źrebakiem, niekształtnie zbudowanym za 164 zł. 88 ct., a dobrano do pary silnego młodego konia za 150 zł. tak, że się ma obecnie równo i dobrze ciągnącą czwórkę koni roboczych.

Krów było 5 i jedna jałówka zacielona w grudniu 1888, 2 cieliczki urodzone w maju i czerwcu 1888 i 1 buhaj.

Urodziło się 4 cieląt; 2 sprzedano a 2 cieliczek odchowywano, z których jedna zginęła; jałówka ocieliła się w początkach września, więc od 5. września 1889 jest 6 krów dojnych. Za poprzedniej dyrekcyi zakupiono 2 bukowińskie krowy, z których jedna jako chora musiała być sprzedaną, druga pozostała do bieżącego roku, lecz była nader lichą dójką, bo przez 5 miesięcy dała 280 litrów mleka i choć nie była cielną, przestała się zupełnie doić, sprzedało się ją więc za 90 zł., a kupiło się mniejszą, ale dobrze zbudowaną za 55 zł., a ta w 7 miesiącach dała 1.396 litrów mleka.

Udoje były następne: od 1. października 1888 do 1 października 1889.

	mleka litr.
Nr. I. Krowa czerwona swego chowu (1-sze ciele miała na wiosnę 1888, 2-gie 23. maja 1889) wiek $3^1/_2$ roku	1.591
Nr. II. Jałówka po Bernerze swego chowu, $2^1/_2$ roku, ocieliła się 2. września 1889	175
Nr. III. Krowa siwa mürzthalerskiego pochodzenia, 8 letnia, ostatnie ciele 7. maja 1889, odchowane	2.025
Nr. IV. Krowa siwa mürzthalerskiego pochodzenia, od 20. maja 1888 nie miała cielęcia — 9 lat	1.843
Nr. V. Krowa siwa mürzthalerskiego pochodzenia, 7-letnia, ocieliła się 29. września 1889	1.336
Nr. VI. Krowa bukowińska sprzedana w lutym	280
natomiast krowa czerwona z białem, 8 letnia, obecnie na ocieleniu (od 5 marca)	1.396
Razem . . .	8.646 *)

Obecny więc stan bydła rogatego jest: 1 buhaj, 6 krów, 2 jałówki 16-miesięczne, 1 cieliczka 5-miesięczna. Buhaja należy zmienić, bo już musiałoby się go przypuszczać do własnych córek.

Owiec grubowełnistych było 7 i 1 baran, roczniak, który w zimie zginął, natomiast otrzymało się w darze od JW. hr. Mikołaja Wolańskiego barana lepszej budowy i o cienszej

*) W przeszłym roku od 1. paździer. 1887 do 1. lipca 1888 za dawnego gospodarstwa mleka 2.796 przez 7 miesięcy
od 1. lipca do 1. października 1888 za nowego „ „ 2.173 „ 3 „
razem . . . 4.969 lit.

wełnie. W bieżącym roku urodziło się jagniąt 7, z tych sprzedano 3 za 4 zł. 20 ct. i 2 owiec za 11 zł. Wełny niepranej z 1-szej strzyży było 20 kilo po 40 ct., z 2-giej strzyży $11^1/_2$ klgr.

Świń rasy Yorkschir wielkiej jest obecnie 1 knur, 1 locha, 1 wieprz $1^1/_2$ roczny do karmienia i 2 prosiaki półroczne. W ciągu roku upasiono dwa wieprze:

1 miał żywej wagi 234 kilo w wartości	80 zł.	54 ct.		było mięsa i tłuszczu
2 „ „ „ 245 „ „	72 „	58 „		
3 roczniak chory niepasiony dorżnięty 75 kilo w wartości .	15 „	13 „		
Prosiąt od powyższej lochy sprzedano 9 za . . .	54 „			
„ dwoje przechowuje się.				

Knura nowego należałoby już zakupić. Tak buhaja jak i knura dopuszcza się dla włościan.

Z drobiu gęsi 8 sprzedano, bo miejscowość jest nieodpowiedną, kaczek jest 3. Koguta 1 i 2 kury Bramaputra darował pan Edmund Podwin z Wiązownicy, kury te przybyły w połowie lipca, za jaja kacze i kurze otrzymało się 2 zł. 35 ct.

Uczniowie po za nauką szkolną zajęci byli pracą gospodarską dni 3581, w tych także na folwarku Nagórzanka skosili i związali 5 morgów pszenicy za gotówkę 7 zł., zmłócili też obcego zboża, z którego słoma zakupiła się do gospodarstwa szkolnego 129 kóp 47 sn. po 30 = 39 zł. 95 ct.

Jagielnica 25. października 1889.

Antoni Świeżawski
kierownik krajowej niższej szkoły roln.
w Jagielnicy.

Rozkład godzin naukowych

w krajowej niższej szkole rolniczej w Jagielnicy na rok szkolny 1889/90.

Rano		8 — 9	9 — 10	10 — 11	11 — 12	12—2	2 — 3	3 — 4	4 — 5½
Poniedziałek	I.	Rachunki	Polskie	Geografia	Zajęcia gosp.	Obiad	Kaligrafia	Ćwicz. piśm.	Zarząd
	II.	Rolnictwo	Chów zwierząt		Nauki przyrodn.		Rachunki	Polskie	
	III.	Zajęcia gospodarskie					Zajęcia gospodarskie		
Wtorek	I.	Rachunki	Polskie	Rysunki	Zajęcia gosp.		Kaligrafia	Ćwicz. piśm.	
	II.	Zajęcia gospodarskie					Zajęcia gospodarskie		
	III.	Rolnictwo	Ustawy	Chów			Rachunki	Polskie	
Sroda	I.	Zajęcia gospodarskie					Zajęcia gospodarskie		
	II.	Rolnictwo	Kaligrafia	Chów	Nauki przyrodn.		Geografia	Polskie	
	III.	Geometrya	Geografia	Polskie			Rolnictwo	Chów	
Czwartek	I.	Polskie	Zajęcia gospodarskie				Zajęcia gospodarskie		
	II.	Rolnictwo	Rachunki	Polskie	Nauki przyrodn.		Nauki przyrodnicze II. i III razem		
	III.	Zajęcia gosp.	Hygiena	Chów					
Piątek	I.	Rachunki	Ćwiczenia piśmienne		Zajęcia gosp.		Zajęcia gospodarskie		
	II.	Zajęcia gospodarskie			Nauki przyrodn.		Rolnictwo	Zajęcia gospodar.	
	III.	Rolnictwo	Rachunki	Polskie			Historya		
Sobota	I.	Zajęcia gospodarskie					Religia I., II. i III. razem		
	II.	Rachunki	Chów	Rysunki					
	III.	Rolnictwo	Rachunki						

Z drukarni Pillera i Spółki we Lwowie.

Sprawozdanie

o krajowej niższej szkole rolniczej w Horodence za rok szkolny 1888/9 złożone przez dyrekcyę szkoły.

Cel szkoły.

Stosując się do przepisu obowiązującego statutu szkoły, który w §. 1. poleca: kształcenie przedewszystkiem synów włościańskich na zdolnych gospodarzy praktycznych, przedstawiała dyrekcya wszystkich kandydatów tej kategoryi, którzy bez wyjątku ubiegali się o przyjęcie do szkoły w utrzymanie na fundusz krajowy, o ile odpowiadali warunkom wymaganym §. 12. statutu, do uwzględnienia Wysokiemu Wydziałowi krajowemu; wszyscy ci kandydaci zostali do szkoły przyjęci.

Warunki, które przemawiały za dążnością szkoły kształcenia wychowanków na służbę folwarczną, ewentualnie oficyalistów prywatnych niższej kategoryi, nie uległy i w tym roku zmianie, i ten cel stara się szkoła osiągnąć. Szkoła nie starała się osiągnąć drugiego celu niższych szkół rolniczych, t. j. kształcenia przyszłych gospodarzy włościan, gdyż brak jej zupełnie tych warunków, jakich osiągnięcie tego celu koniecznie wymaga. Dyrekcya uważa nadto zakreślenie dwóch celów jednej szkole za wadliwe, nie dozwalające na danie uczniom, mającym w przyszłości pracować w różnym zakresie, tych podstaw, jakie ze szkoły do przyszłej praktyki gospodarskiej wynieść potrzebują i zużytkować mają.

Nauka praktyki gospodarskiej.

Naukę praktyki gospodarskiej prowadzi się prawie wyłącznie w folwarku horodeńskim, który obszernem gospodarstwem polowem, wzorowem gospodarstwem nawozowem, hodowlą wszystkich gatunków zwierząt gospodarskich, przemysłem gospodarskim i stosowaniem rozmaitych narzędzi i maszyn, daje wszelką sposobność do wyuczenia wykonywania robót folwarcznych i polowych, ćwiczenia w nadzorze i prowadzenia zapisków rachunkowych. W okresie zimowym (od 15. listopada do 15. kwietnia) pracują uczniowie na toku, w gorzelni, młynie i warsztatach folwarcznych, a to każdy rok przez dwa dni w tygodniu. Obok tego pełnią uczniowie służbę w stajniach, do której przydziela się kolejno po dwóch do każdej stajni na przeciąg jednego tygodnia. Uczniowie roku 3. nadzorują w stajniach pracujących uczniów z dwóch pierwszych lat. Tą obsługą, względnie nadzorem jest zajęta każdego tygodnia połowa wszystkich uczniów.

W okresie robót polowych przeznacza się uczniów roku pierwszego głównie do robót ręcznych, uczniów roku drugiego do robót zaprzęgami, a uczniów roku trzeciego do robót maszynami i do dozorowania robotników. Wykonywania robót uczy i uczniów dozoruje przy pracy instruktor p. M. Stadnicki. Prowadzeniem praktyki i ogólnym nadzorem zajmuje się nauczyciel p. R. Bastgen. Z wykonywanych robót względnie z dozoru zdają uczniowie raporta. W o-

kresie robót polowych składają raporta codziennie, w okresie zimowym raz na tydzień. Uczniowie roku trzeciego prowadzą zapiski rachunkowe w książkach, jakich używa się powszechnie w naszych gospodarstwach, a uczniowie pierwszych dwóch lat w tabelkach, które podług danych im wzorów sami rubrykują. Oprócz nauczycieli powyżej wymienionych nie biorą inni nauczyciele udziału ani w prowadzeniu, ani też dozorowaniu praktycznych zajęć uczniów.

Tutaj nadmienić wypada, iż wielkiem ułatwieniem w wyuczaniu robót polowych, a szczególniej zaprzężnych, byłby paromorgowy obszar pola wyłącznie na ten cel przeznaczony. Dla powodów łatwo zrozumiałych jest pole szkolne, położone pomiędzy głównymi traktami, w bezpośredniem sąsiedztwie budynków szkolnych, szczególniej do nauczania początkowego, tak dobrze niedogodnym terenem i mniej właściwym, jak i łany folwarczne, które są obcą własnością.

Pole szkolne.

Pole szkolne, obejmujące 3 morgi (po odtrąceniu przestrzeni gruntu pod budynkami, dziedzińcami i ogródkami), chociaż uprawiane wyłącznie przez uczniów, jest obszarem za małym, ażeby poświęcić je wyłącznie do początkowego nauczania wykonywania robót gospodarskich. Pole to służy głównie do produkcyi roślin okazowych, ażeby dać uczniom sposobność śledzenia rozwoju roslin gospodarskich, a nauczycielom potrzebne okazy przy nauczaniu. Część pola szkolnego, obejmująca $1^3/_4$ mrg. rozdzielona na 7 potrójnych poletek, jest prowadzona nadal jako gospodarstwo siedmio-polowe.

Na części okazowej pola szkolnego uprawiano w tym roku: roślin zbożowych odmian 32, roślin strąkowych odmian 12, roślin przemysłowych gatunków 11, roślin pastewnych gatunków 20, roślin okopowych gatunków 6 w 32 odmianach. Nadto prowadzono dalej porównawczą uprawę jęczmienia, przy użyciu różnych nawozów zupełnych i pomocniczych, które to doświadczenie w zeszłym roku rozpoczęto.

Przez dwa miesiące wiosenne trwająca posucha wpłynęła na znaczne obniżenie plonów. Z poletek ćwierćmorgowych gospodarstwa siedmio-polowego zebrano: kukurudzy 186 kgr., pszenicy 159 kgr., kartoflli (razem i z poletek okazowych 3948 kgr., jęczmienia 140 kgr., koniczu zielonego 2800 kgr., żyta 182 kgr., owsa 176 kgr.

Skład grona nauczycieli.

Z grona nauczycieli ustąpił z początkiem roku szkolnego docent weterynaryi p. Józef Łucki, który objął posadę weterynarza rządowego w Oświęcimie. Na miejsce p. Łuckiego zamianował Wys. Wydział krajowy, pismem z dnia 1. lutego b. r. do l. 1624 weterynarza p. Piotra Gnatowicza. Pan Gnatowicz rozpoczął udzielanie nauk: 1. opisanie i wyjaśnienie działania poszczególnych organów zwierząt gospodarskich i 2. o pielęgnowaniu zwierząt gospodarskich w stanie zdrowia i choroby, o pierwszych środkach zaradczych w razach chorób gwałtownych i o pomocy przy porodach, już w dniu 1. października r. 1888, a to pod warunkiem, że w razie, gdyby nominacyi ze strony Wys. Wydziału krajowego nie otrzymał, nie będzie rościć sobie żadnych pretensyj do wynagrodzenia za to próbne uczenie.

Nauka teoretyczna.

Na naukę teoretyczną i praktykę gospodarską przeznaczano zmienną ilość dni w tygodniu, zależnie od pory roku, jak to w poprzednich sprawozdaniach szczegółowo wyjaśniono.

Naukę teoretyczną rozdzielono pomiędzy pp. nauczycieli w okresie zimowym następująco:

		Rok 1.	Rok 2.	Rok 3.	Razem	W sumie
Ks. katecheta S. Makohoński:	Religia i egzorty . . .	2	2	1	5	5
Nauczyciel p. R. Kurowski:	Język polski ewent. ruski	6	3	—	9	
	Rachunki	5	4	2	11	
	Geografia i historya polska	2	1	—	3	
	Pisanie i rysunki . . .	4	2	2	8	31
„ p. W. Grodzki:	Zoologia	1	—	—	1	
	Botanika	2	3	—	5	
	Fizyka	2	—	—	2	
	Chemia i mineralogia .	—	3	—	3	
	Hodowla zwierząt gospod.	—	2	4	6	17
„ p. R. Bastgen:	Rolnictwo	—	2	9	11	
	Rachunkowość . . .	—	—	3	3	
	Przepisy polowe . . .	—	—	1	1	
	Raporta gospodarskie .	1	1	1	3	18
Docent p. S. Gnatowicz:	O organach zwierz. gosp.	—	2	—	—	
	O pielęgnowaniu zwierząt	—	—	2	2	4
	Razem	25	25	25	75	75

W okresie wiosennym i jesiennym następująco:

		Rok 1.	Rok 2.	Rok 3.	Razem	W sumie
Ks. katecheta S. Makohoński:	Religia i egzorty . . .	1	1	1	3	3
Nauczyciel p. R. Kurowski:	Język polski ewent. ruski	3	1	—	4	
	Rachunki	3	2	—	5	
	Geografia i historya polska	1	1	—	2	11
„ p. W. Grodzki:	Zoologia	1	—	—	1	
	Botanika	1	1	—	2	
	Fizyka	2	—	—	2	
	Chemia i mineralogia .	—	2	—	2	
	Hodowla zwierz. gospod.	—	1	4	5	12
„ p. R. Bastgen:	Rolnictwo	—	2	7	9	
	Rachunkowość . . .	—	—	2	2	
	Raporta (wspólnie) . .	6	6	6	6	17
Docent p. S. Gnatowicz:	O organach zwierz. gospod.	—	1	—	1	
	Pielęgnowanie zwierząt.	—	—	2	2	3
	Razem	18	18	22	46	46

Z obawy przed posądzeniem, że wyszczególnienie nauk podstawowych, miałoby oznaczać zakreślenie zadania uczenia całości tych przedmiotów lub też bezpotrzebnego rozszerzania zakresu, czuje się podpisana dyrekcya w obowiązku powtórzyć powiedziane w sprawozdaniu zeszłorocznem, o ile zakres tych nauk, w porównaniu z zakresem zeszłorocznem, nie uległ zmianie: „z poszczególnionych nauk uczy się to tylko, co jest koniecznie potrzebnem jako podstawa do nauk zawodowych“. Uczy się możliwie tak, ażeby uczone dobrze zrozumiane być mogło, a względnie zastosowane z korzyścią w przyszłym zawodzie.

Zoologia ogranicza się do rozpoznawania zwierząt szkodliwych i użytecznych w gospodarstwie, a to na okazach znajdujących się w zbiorach szkoły, a zebranych w Horodence i okolicy, z pominięciem opisu tych zwierząt, obok tego podaje się sposób życia tych zwierząt i uzasadnia ich szkodliwość, względnie użyteczność, z podaniem sposobów tępienia lub ochrony.

Botanika obejmuje w pierwszym roku rozpoznawanie organów roślin w ich rozmaitych formach, a to przy pomocy okazów świeżych i okazów na ten cel spreparowanych i w zbiorach szkoły przechowywanych, ażeby na tej podstawie przejść w drugim roku do rozpoznawania roślin uprawianych i najważniejszych dziko rosnących, o ile pozwalają na to rośliny okazowe produkowane na polu doświadczalnem i o ile nadarza się do tego sposobność przy wycieczkach nauczyciela z uczniami po łąkach i polach horodeńskich. W tymże drugim roku poucza się o chorobach roślin najpowszechniej występujących. O warunkach życia i życiu roślin uczy się w roku trzecim przy nauce rolnictwa.

Fizyka i chemia nie wychodzą zupełnie po za zakres wiadomości wskazanych planem normalnym. Fizyka obejmuje: oo gólnych własnościach ciał, o cieple, o ciałach stałych płynnych i gazowych w stanie spokoju i ruchu, o machinach pojedynczych. Chemia ogranicza się do nauki o powietrzu, wodzie i tych pierwiastków i ich związków, bez zapoznania się z którymi nie jest możliwe nauczanie o ziemi, życiu roślin i zwierząt i o nawozach. W chemii objęta mineralogia ogranicza się do tych kilku skał i minerałów, bez poznania których nie podobna dać pojęcia o tworzeniu się gruntu. Rozdzielenie tych dwóch nauk nastąpiło w tym celu, ażeby niefachowemu nauczycielowi ułatwić zadanie, o ile tenże musi oprzeć nauczanie na podręcznikach niemieckich dla niższych szkół rolniczych napisanych, a nadto ze względu na potrzebę wprowadzenia już w pierwszym roku paru przedmiotów uczniom obcych, ażeby nie ograniczyć ich na wyłączne powtarzanie nauk elementarnych, co odbierałoby chęć do nauki. Zresztą nauka chemii, chociaż brana w najszczuplejszym zakresie, winna być poprzedzona pewnymi wiadościami z fizyki. To uporządkowanie nie wyklucza możności powtórzenia przy chemii tego, o czem mówiło się w fizyce i łączenia tych przedmiotów, o ile tego zachodzi potrzeba.

W opisie organów zwierząt podaje nauczyciel te cechy zewnętrzne, które podpadają pod zmysły (nie wchodzi w budowę dającą się śledzić tylko mikroskopem), przyczem prowadzi się porównanie pomiędzy koniem, bydlęciem, owcą i świnią — o tyle jest ta nauka porównawczą. W tem przejściu rozpoznawania organów, popartem sekcyami i rysunkami, następuje wyjaśnienie ich przeznaczenia w organizmie, z czem łączy się wyjaśnienie najważniejszych funkcyi organizmu zwierzęcego.

Frekwencya uczniów.

W roku szkolnym sprawozdania niniejszego wpisano: na rok 3. uczniów 12, na rok 2. uczniów 8, na rok 1. uczniów 11, — a to z pomiędzy 23 zgłoszonych kandydatów. Nie uwzględniono tem samem podań 12, — a to: dla braku statutem przepisanego wieku 8, dla niewystarczającego fizycznego rozwoju 3, dla niedostatecznego przygotowania naukowego 1. Z uczniów na 1. rok przyjętych liczyło lat wieku 16—18 dziesięciu, a jeden lat 19. Pomiędzy tymi było: synów włościan 1, gr. kat. księdza 1, nauczycieli ludowych 1, urzędników rządowych 2, oficyalistów prywatnych 6. Przygotowanie naukowe tychże następujące: z 4. kl. szkół ludowych 5, z 1. rokiem seminaryum nauczycielskiego 2, z początkowemi klasami niższego gimnazyum 4.

W ciągu roku opuściło szkołę: z własnej woli 1, wykreślony dla wady organicznej 1, wydalony za nieodpowiedne zachowanie 1, — razem 3. Do egzaminów rocznych przystąpiło uczniów 17, do egzaminu końcowego 11. Egzamin końcowy z rezultatami następującymi: 2 uczniów z postępem w naukach bardzo dobrym i należytem uzdolnieniem na dozorcę robót folwarcznych i polowych, jako też pisarza ekonomicznego; 4 ucz. z postępem w naukach zadowalniającym i należytem uzdolnieniem na dozorcę robót folwarcznych i polowych, jako też pisarza ekonomicznego; 1 uczeń z postępem w naukach zadowalniacym, lecz dostatecznem powyżej wymienionem uzdolnieniem; — 3 ucz. z postępem w naukach dostatecznym i takiemże

uzdolnieniem. Jednemu uczniowi pozwolono powtórzyć egzamin po roku praktyki, którą w charakterze płatnego praktykanta, odbywa w folwarku horodeńskim. Z 8 uczniów roku 2. złożyło egzamin roczny: z postępem dobrym 2, z postępem dostatecznym 5, a jednemu pozwolono powtórzyć egzamin poprawczy. Z 9 uczniów roku 1. złożyło egzamin roczny: z postępem bardzo dobrym 2, z postępem dobrym 2, z postępem dostatecznym 5.

Sprawy internatu.

Utrzymanie uczniów, od 1. września r. 1888 do 1. września r. 1889, kosztowało, 4261 zł. 09 ct. ogółem. Przeciętnie utrzymanie jednego ucznia 142·03 zł. w. a. Jedem uczeń opłacił roczną należytość na utrzymanie tj. 150 zł. w. a. Na zdrowiu zapadło ogółem uczniów 9, z których 4 kurowano w szpitalu powiatowym miejscowym. Kuracya w szpitalu trwała ogółem dni 104. Leczono 2 na zapalenie płuc, a to: jednego przez dni 26, drugiego przez dni 48, — 1 przeciw zatruciu ukąszeniem żmii przez dni 15, — 1 na zapalenie kataralne ócz przez dni 13. Skutkiem panującej w miasteczku epidemii ospy, zaszczepiono wszystkim uczniom krowiankę. Z powodu obawy przed ospą i szkarlatyną, której popadły dzieci instuktora, zarządzono co tygodnia wizytacyę lekarską. Lekarz odwiedził zakład 34 razy — zażądano u tegoż porady w domu 26 razy.

Głównie dozoruje uczniów i porządku w zakładzie nauczyciel R. Bastgen — obok tego pp. nauczyciele mieszkający w budynkach szkolnych spełniają kolejno po tygodniu t. z. inspekcyę, polegającą na czuwaniu nad ścisłem zachowaniem przepisów regulaminu porządku szkolnego. Nauczyciel p. Grodzki, z powodu złego stanu zdrowia nie pełnił inspekcyi.

Środki naukowe.

Z funduszów przeznaczonych na środki naukowe wydatkowano w sposób następujący: 1. prenumerowano czasopism rolniczych 5 i pismo polityczne 1; 2. przykupiono dzieł treści gospodarskiej 18; 3. przykupiono: a) do zbioru zoologicznego: ptaków wypchanych szt. 8, wiertacz do jaj 1, śpilek do owadów szt. 200; b) do zbiorów nasion: szkieł odwrotnych 8; c) do zbiorów pasz: cylindrów z korkami szt. 20; d) do laboratoryum chemicznego: szkiełek okrągłych szt. 25, graniastych szt. 48, szalek do odparowywania 3, cylindrów z nóżkami 4, eprowetek szt. 50, wiertacz do korków ogrągły 1, płaski 1, korków o 60$^{m}/_{m}$ śred. szt. 10, aparat do wywiązywania gazów szt. 1, pincetta 1, wanna pneumatyczna 1, preparatów gatunków 5.

Zużyło się w ciągu roku: różnych chemikaliów gat. 8, amalgamu gr. 10, blachy gr. 1, drutu gr. 1, flaszka Leidnera 1, flaszka Woulfa 1, rurka gutap. 1, balon tubolowany 1, retort tubolowanych 2, retort nietubolowanych 1, flaszek z kapami 2, kolba z korkiem szklannym 1, cylinder szliwowany 1, kolbek zwyczajnych 2, eprowetek 4, rurek zwyczajnych $^{1}/_{2}$ kgr., rurek twardych $^{7}/_{8}$ kgr., korków 90, papieru do filtrowania ark. 18, szkiełek objektywnych 15, szkiełek pokrywkowych 18.

W drodze darów otrzymano: dziełek treści rolniczej 6, okazów drzewa gat. 8.

Z dyrekcyi kraj. niższej szkoły rolniczej.

W Horodence 21. października 1889.

Roman Bastgen w. r.

Sprawozdanie

dyrekcyi krajowej niższej szkoły rolniczej w Kobiernicach za r. 1888/9.

A. Program szkoły

zatrzymała dyrekcya i utrzymuje ten sam, jaki jej statutem szkoły i rozporządzeniem wysokich władz został zakreślony, a który w swoich poprzednich sprawozdaniach dostatecznie przedstawiła.

Według tego, ma szkoła na oku głównie gospodarstwa włościańskie, uwzględnianie stosunków gospodarczych miejscowych i bezpośrednio sąsiednich, prowadzenie uczniów i wychowanie ich do możliwej samodzielności w gospodarowaniu wśród wspomnianych stosunków gospodarczych, lez ze względu na okoliczność, że wielu z nich ma sposobność i jest zmuszoną do wstąpienia do służby przy mniejszych i średnich gospodarstwach folwarcznych, musi im szkoła w ciągu kursu nauki i pod tym względem dać taką dyrektywę, któraby ich uspasabiała do zadośćuczynienia swym przyszłym obowiązkom. Cel ten, zdaniem dyrekcyi, najprędzej dałby się osiągnąć przez większe uwzględnianie ekonomicznych momentów, przez intenzywniejsze traktowanie nauki zarządu, czyli nauki ruchu gospodarczego, którą etyką gospodarowania nazwaćby można, podczas gdy techniczna część jego dogmatykę stanowi. To też stara się szkoła przez możliwe wyzyskanie małej ilości godzin, przeznaczonych na tę naukę i przez wyzyskanie każdej nadarzającej się sposobności na ten cel zadaniu postawionemu według możności odpowiedzieć.

B. Pogląd historyczny na rozwój szkoły.

Największe i najtrudniejsze czynności, dotyczące organizacyi i ustroju szkoły, doprowadzenie jej do stanu normalnego fungowania zostały po części ukończone i w poprzednich sprawozdaniach tutejszej dyrekcyi wymienione.

Co do roku sprawozdania podnieść należy, iż ostatecznie, choć z wielkiemi trudnościami, udało się dyrekcyi uzyskać dla zakładu tę korzyść, iż władze duchowne zezwoliły na odprawianie co niedzieli i święta nabożeństwa w kaplicy kobiernickiej, wyłącznie dla szkoły, przez co się ogromnie wiele i czasu zyskało i niedogodności wynikających z chodzenia do Kęt przy różnym stanie powietrza, tak dla uczniów, jak i dla towarzyszących im nauczycieli pozbyło. Zaprowadzenie to nastąpiło przy zmianie posady katechety, z której ks. Kazimierz Jary ustąpił, a którą po nim ks. Benedykt Pysz, ze zgromadzenia OO. Reformatów w Kętach, ku wielkiemu zadowoleniu dyrekcyi objął.

Również tu wymienić wypada, iż dotychczasowy prowizoryczny kierownik szkoły, M. Wojciechowski, po złożeniu egzaminu kwalifikacyjnego, na posadzie swej stabilzowanym został.

O wycieczkach dyrekcya z ubolewaniem podnieść musi, iż takowych niestety za mało szkoła odbyła a to nie dla braku sposobności, tylko dla braku środków potrzebnych do odbycia podróży na miejsce wycieczki. Do Kóz odbyli uczniowie pod przewodnictwem nauczycieli kilka wycieczek, a to przeważnie na pola w części już drenowane, w części takie, gdzie dreny dopiero kładziono i zdejmowali przy tej sposobności szkice drenaży i na odwrót odszukiwali według planów dreny już nakryte na uprawnionych polach.

Oprócz tych zaś odbyli uczniowie tylko jedną jeszcze wycieczkę do p. Adama Śmiłowskiego, dzierżawcy folwarku w Andrychowie, gdzie mieli sposobność przypatrzenia się urządzeniom gorzelni i nadzwyczaj racyonalnej uprawie pól, zresztą bardzo trudnych do obrobienia, poznali tu również odpowiednio do natury tych pól zastosowane płodozmiany, odmienne od innych w tej okolicy, a tam z najlepszym wynikiem praktykowane.

Inspekcyą tut. zakładu odbył w miesiącu lutym 1889 prof. Zygmunt Kahane z Dublan z polecenia Wys. Wydziału krajowego.

Rok nauki zamknięty został z dniem 15. lipca, a egzamin odbył się w dniach 16. i 17. lipca wobec komisyi egzaminacyjnej, w której zasiadali oprócz nauczycieli egzaminujących i dyrektora pp. Władysław Lubomęski, jako delegat Wys. Wydziału krajowego, Władysław Struszkiewicz, jako inspektor szkół niższo rolniczych; ks. Maciej Warmuz, jako delegat książęco biskupi i Antoni Wrotnowski, jako delegat kuratoryi szkoły. Nadto zaszczycili swą obecnością zakład w czasie egzaminu pp. Dr. Herman Czecz, prezes kuratoryi, Jerzy Cienciała, prezes towarzystwa roln. dla księstwa Cieszyńskiego, Andrzej Teper, sekretarz tegoż tow. rolniczego i Dr. Ferdynand Długołęcki, lekarz miejski w Kętach, zarazem lekarz zakładowy szkoły.

W tym roku ukończyło 12 uczniów całkowity kurs nauki, z których jednak 1 został jeszcze rok trzeci w zakładzie na wyraźne życzenie swego opiekuna, 3 udało się do domów rodzicielskich a reszta na posady, na które już z góry przed egzaminem byli pozamawiani.

Na rok nauki II. przeszło 11 uczniów, z których 10 zrobiło egzamin w pomienionym terminie przed wakacyami, jeden zaś za karę (nietaktowne postępowanie poza obrębem zakładu), wskutek uchwały zapadłej na konferencyi nauczycieli, został dopiero po wakacyach przypuszczonym do egzaminu. Oprócz pomienionych 11 uczniów z ukończonego I. roku, został się dwunasty repetent z II. roku. Z tych 12 uczniów poszło 5 na praktykę w czasie wakacyj, w części do swoich rodziców, w części na obce gospodarstwa, 7 zaś zostało podczas feryj w zakładzie.

C. Statystyka szkoły.

1. Siły naukowe.

I. Nauczyciel fachowy zarazem kierownik szkoły Mikołaj Wojciechowski, uczył hodowli zwierząt, nauki zarządu i ustawodawstwa rolniczego.

II. Nauczyciel fachowy Konstanty Bielecki, uczył rolnictwa, nauk przyrodniczych geografii i geometryi.

III. Instruktor Przemysław Cholewa nadzorował uczniów przy ich zajęciach praktycznych, pouczając ich wykonywania tychże, jak również uczył o narzędziach i machinach rolniczych, kaligrafii, rubrykowania i rysunków; w końcu nadzorował przy wypełnianiu przez nich ksiąg gospodarczych.

IV. Weterynarz i nauczyciel pomocniczy Teofil Sochaniewicz uczył języka polskiego, rachunków, weterynaryi, historyi i pszczelnictwa.

V. Ks. Benedykt Pysz z konwentu OO. Reformatów w Kętach, udzielał nauki religii i sprawował obowiązki duszpasterskie w zakładzie (odprawiał w niedziele i święta msze św. dla szkoły, po której miewał w krótkich przemówieniach od ołtarza egzorty, jakoteż odprawiał 3 razy do roku z uczniami spowiedź).

2. Środki naukowe.

Do podanych w poprzednich sprawozdaniach przybyło w roku szkolnym ubiegłym:

a) przez zakupno dyrekcyi:

Zbiór podków i najpotrzebniejszych narzędzi do kucia koni (podków sztuk 18, narzędzi 9 różnych egzempl.); jeden szkielet krowi a jeden świński sprowadzony z Dublan, oprócz tego podręczniki:

1 egzempl. G. Kraft, Betriebslehre.
1 „ Nowicki, Zoologia obrazowa,
1 „ Weber, Unterricht in der landw. Chemie,
1 „ Senft, der Erdboden.

Nadto prenumerowała dyrekcya dalej:

III. rocznik „Land- und forstwirtsch. Unterrichtszeitung“,
VI. „ „Tygodnika rolniczego“,
V. „ „Rolnika szląskiego“;

b) Zakupiono przez kuratoryę szkoły:

1 egzempl. Schubert, Mineralreich (atlas);

c) Zakład otrzymał w darze:

od c. k. Ministerstwa rolnictwa:

1 egzempl. „Land und forstwirtsch. Lehranstalten Oesterreichs,
1 „ Dr. T. Weinzierl, Feldmässige Kulturversuche mit verschiedenen Klee- und Grassaamen-Mischungen,
1 egzempl. „Dr. T. Weinzierl, Beobachtungen und Studien über den Futterbau, die Alpenwirtschaft und die Flora“,
1 egzempl. „Bericht über die Thätigkeit der landwirthschaftlichen Wanderlehrer in den Jahren 1881 bis 1886“;

od c. k. galic. Towarzystwa gospodarczego:

1 egzempl. „Verhandlungen des österr. Forstcongresses 1888“,
1 „ „Dr. Barański, Żywienie bydła“,
1 „ „Władysław Tyniecki, O wierzbach koszykarskich“,
1 „ „Verhandlungen des österr. Forstcongresses 1889“.

od p. barona Hohebroucka radcy sekcyjnego w c. k. Ministerstwie roln.

1 egzempl. „S. Geinsberger, Neues Wirthschaftsgebäude des Gutes Schmelshofen in Kärnthen“;

w końcu z księgarni Edwarda Brühla w Budziszynie:

1 egzeml. „E. Walter, Landwirtsch. Thierheilkunde“.

Dyrekcya poczuwa się imieniem zakładu do głębokiej wdzięczności względem wszystkich łaskawych ofiarodawców.

3. Frekwencya uczniów.

W roku szkolnym 1888/9 przeszło z roku I. na rok nauk II. 11 uczniów, a 1 uczeń roku II. został drugi rok na tymże roku a więc razem na roku II było uczniów 12.

Na rok nauki I. zapisało się 15 uczniów, z których jednak 4 w ciągu zimy zakład opuściło, tak, że na I. roku aż do końca roku szkolnego pozostało tylko 11 uczniów zwyczajnych, do których w kwietniu 1889 przybył 1 uczeń nadzwyczajny.

Rok urodzenia uczniów:

	Rok nauki I. nadzw.	Rok nauki I. zwyczajn.	Rok nauki II. zwyczajn.
1866		1	—
1867	—	2	—
1868	1	—	—
1869	—	—	2
1870	—	2	4
1871	—	1	1
1872	—	1	4
1873	—	4	1
	1	11	12

Pochodzenie uczniów:

a) z powiatu:

	Rok I. nadzw.	Rok I. zwycz.	Rok II. zwycz.
Bialskiego	—	5	6
Bocheńskiego	—	1	—
Cieszanowskiego	—	—	1
Cieszyńskiego	—	1	—
Krakowskiego	—	—	1
Nowosądeckiego	—	—	1
Samborskiego	—	1	2
Stanisławowskiego	—	1	—
Wadowickiego	—	2	1
Wielickiego	1	—	—
	1	11	12

b) pod względem stanu i zajęcia rodziców było:

	na r. I. nadzw.	na r. I. zwycz.	na r. II. zwycz.
Synów:			
właścicieli posiadłości włościańskich	—	8	5
zagrodników i chałupników	—	—	1
sług przy gospodarstwach większych	—	2	2
ludzi innych zajęć	1	1	1
	1	11	12

Przygotowanie uczniów:

	rok nauki I. nadzw.	rok nauki I. zwycz.	rok nauki II. zwycz.
Ukończyli szkołę ludową . . .	—	8	9
5—6 klas szkół wydziałowych . .	1	—	1
1—2 klasy gimnazyalne lub realne .	—	3	1
całe niższe gimnazyum . . .	—	—	1
	1	11	12

Utrzymanie uczniów:

	Rok nauk I. nadzwycz.	Rok nauk I. zwyczajni	Rok nauk II. zwyczajni
kosztem własnych funduszów	1	1	1
w części z własnych funduszów, w części z funduszów kraj.	—	1	—

w zupełności kosztem kraju	—	6	7
kosztem stypendyów i zapomóg w całości utrzymywani .	—	3	3
w części ze stypendyów, w części z funduszu krajowego .	—	—	1
	1	11	12

W tem miejscu nadmienić wypada, że ci 4 uczniowie, którzy w zimie ubiegłego roku szkolnego zakład opuścili, a którzy w powyższych zestawieniach nie są uwzględnieni, byli przyjęci na koszt funduszu krajowego.

Postęp w naukach poczynili uczniowie:

	Na roku I. zwyczajni	Na roku II. zwyczajni
zadowalniający . . .	7	3
dostateczny . . .	4	9
	11	12

Z 12 uczniów było ukwalifikowanych teoretycznie do gospodarowania na posiadłości włości ańskiej:

zupełnie . . .	3
należycie . . .	1
dostatecznie . . .	2
niekwalifikujących się .	6
	12

Z tych 12 uczniów kwalifikowało się do pełnienia obowiązków:

dozorcy robót polowych i stajennych, oraz pisarza ekonom. . .	1
„ „ „ i pisarza ekonomicznego . . .	1
„ „ „ i stajennych	1
niekwalifikowało się do obowiązków	9
	12

4. Wiadomości o byłych uczniach:

O uczniach, którzy ukończyli kurs w roku nauki ubiegłym, podana wiadomość w części pierwszej niniejszego rocznika w poglądzie historycznym. Uczniowie, którzy udali się na posady, są umieszczeni przy większych gospodarstwach folwarcznych w charakterze pisarzy ekonomicznych, elewów, gospodarzy i nadzorców.

O dawniejszych uczniach wiadomo tylko dyrekcyi, iż 3 z nich służy obecnie w wojsku, o innych nie ma wiadomości.

D. Sprawy internatu.

Pod tym względem nic się nie zmieniło oprócz konsulenta lekarskiego. Dotychczas był nim Dr. Dworzański, a od lutego b. r. udaje się zakład w razie potrzeby do Dr. Ferdynanda Długołęckiego, lekarza miejskiego z Kęt. Stan zdrowia w roku ubiegłym był w ogóle zadowalniającym, chociaż zdarzyło się kilka przypadków cięższych, z których jeden (zapalenia opłucnej) uleczonym został, drugi zaś ból głowy (według dyagnozy lekarskiej prawdopodobnie

skutkiem dawniejszego wstrząśnienia mózgu) pociągnął za sobą opuszczenie zakładu przez ucznia. Oprócz tych chorób dało z początku zapalenie ócz dyrekcyi wiele do myślenia, gdyż większa połowa uczniów i nauczyciele byli pozarażani. Przy wszelkiej pomocy lekarskiej choroba ta w internacie trudna do zwalczenia, ostatecznie (w grudniu) dała się usunąć przez bardzo ścisłe sortowanie i lokowanie chorych według stopnia zapalenia i przy użyciu jednego środka bardzo pojedynczego, a według przeprowadzonego doświadczenia najpierw na kierowniku szkoły, a później zastosowanego do chorych uczniów bardzo skutecznie działającego. Środkiem tym był siarczan miedzi w 0·10—0·25% rozczynie, stosownie do stopnia zapalenia i działał niezawodnie tak, że w przeciągu 2 tygodni przy tym samym trybie życia, jaki w ubiegłych 3 miesiącach pacyenci prowadzili, niezaprzeczalne polepszenie i ogólne uspokojenie nastąpiło. W styczniu nie było już ani jednego chorego na oczy.

E. Budynki szkolne.

Co do budynków szkolnych dałoby się tu tylko nadmienić, iż w roku ubiegłym w salach sypialnych uczniów kazała Dyrekcya porobić otwory do kominów w celu wietrzenia tych sal, lecz środek ten niestety zdaje się być niedostatecznym i wymaga dalszego ulepszenia. Zresztą tak pod względem budynków jak i gospodarstwa szkolnego nie zaszła żadna ważniejsza zmiana.

W październiku 1889.

Kierownik zakładu:
Mikołaj Wojciechowski w. r.